

Inkludering for alle

Hvordan bygge fellesskap gjennom undervisninga?

Inkludering for alle er et samarbeidsprosjekt mellom Naturfagsenteret og Asker kommune (Senter for innovasjon og læring (SEIL) og pedagogisk-psykologisk tjeneste (PPT)). Sammen har vi undersøkt hvordan vi kan utvikle en inkluderende undervisning der alle elever opplever faglig og sosial tilhørighet til klassefellesskapet. Vi har utviklet kompetansemoduler til gjennomføring lokalt, i samarbeid med PP-rådgiver(e) tilknyttet skolen. Modulene er praksisnære og løfter frem konkrete aktiviteter og verktøy for inkluderende undervisning. Aktivitetene i modulene har naturfag som kontekst, men kan overføres til andre fag. Det legges vekt på diskusjon og refleksjon i fellesskap, slik at skole og PPT kan dra nytte av hverandres ulike erfaringer og kompetanse, og etablere en felles forståelse av hvordan vi kan gjøre undervisninga inkluderende for alle.

Bakgrunnen for prosjektet

Ideen til prosjektet *Inkludering for alle* oppsto i forbindelse med et samarbeid mellom SEIL i Asker kommune og Naturfagsenteret. Samarbeidet besto i gjennomføring av lærernettsverk for didaktisk kompetanseutvikling knyttet til fagfornyelsen. Lærerne som deltok i nettverkene fikk blant annet i oppgave å prøve ut konkrete undervisningsaktiviteter med egne elever, som utgangspunkt for erfaringsdeling og refleksjon i nettverket om temaer som dybdelæring og utforskende arbeidsmåter. Da lærerne delte erfaringer etter å ha prøvd ut aktivitetene, kom det fram at aktivitetene skapte stort engasjement og bred deltakelse blant elevene – også blant elever som lærerne ellers opplevde var vanskelige å engasjere og inkludere i undervisningen. Naturfagsenteret har mottatt mange tilsvarende tilbakemeldinger fra lærere som har brukt undervisningsopplegg fra nettsiden naturfag.no, som er Naturfagsenterets nettsted for lærere. Aktivitetene som ble brukt i nettverkene var også hovedsakelig hentet herfra.

De involverte i samarbeidet fra SEIL i Asker og fra Naturfagsenteret, ble nysgjerrige på hva det var ved aktivitetene som bidro til inkludering, og ønsket å utforske dette videre i samarbeid. Med midler fra Kompetanseløftet for spesialpedagogikk og inkluderende praksis

(Kompetanseløftet) og Desentralisert ordning for kompetanseutvikling (DeKomp), ble prosjektet *Inkludering for alle* etablert. Målet har vært å utvikle en modell for inkluderende undervisning, med utgangspunkt i moduler for kompetanseutvikling til gjennomføring lokalt på skoler i Asker i samarbeid med PPT. Dette er i tråd med at PPT sitt nye mandat sier at de skal jobbe tett og forebyggende med skolene for å inkludere flest mulig elever i fellesskapet og redusere antall henvisninger.

Innholdet i modellen

Hva er inkludering i skolen?

Læringsmiljøsentret beskriver inkludering i skolen slik: «Å være inkludert vil si å delta i skolens læringsfellesskap sammen med alle de andre elevene.» (Læringsmiljøsentret, 2020). I Overordnet del av læreplanen, del 3.1 *Et inkluderende læringsmiljø*, pekes det på at:

Skolen skal utvikle inkluderende fellesskap som fremmer helse, trivsel og læring for alle. Et raust og støttende læringsmiljø er grunnlaget for en positiv kultur der elevene oppmuntres og stimuleres til faglig og sosial utvikling. [...] I arbeidet med å utvikle et inkluderende og inspirerende læringsmiljø skal mangfold anerkjennes som en ressurs. [...] Elever tenker, erfarer og lærer i samspill med andre gjennom læringsprosesser, kommunikasjon og samarbeid. [...] Elevene skal lære å respektere forskjellighet og forstå at alle har en plass i fellesskapet.

Et viktig prinsipp i modellen *Inkludering for alle* er at alle elever skal få oppleve å være en verdig deltaker i læringsfellesskapet. En skoleklasse består av elever med ulike behov og sprikende forutsetninger. Noen elever har kanskje behov som krever egne tilpasninger og tilrettelegging. Likevel bør vi gjøre det vi kan for at alle de ulike elevene skal få oppleve å være en del av læringsfellesskapet i undervisninga. I boka *Mobbing i et fellesskapsperspektiv* skriver Bergkastet, Duesund og Westvig at:

[...] det er viktig å være klar over at ethvert tiltak som tilbyr alternative fellesskap utenfor klassen, risikerer å slå beina under utviklingen av det gyldige og attraktive klassefellesskapet. Å få være en verdig aktør i fellesskapet er en forutsetning for å bli

en del av det. Laget bygges gjennom faget (Bergkastet, Duesund & Westvig; 2021, s. 72).

Hva skal så til for at elever opplever seg inkludert i klassefelleskapet? Det finnes flere måter å måle inkludering på, men til syvende og sist er inkludering en subjektiv opplevelse for elevene. Så hva skal læreren se etter? Med utgangspunkt i *Prinsipper for skolens praksis – 3.1. Et inkluderende læringsmiljø* i læreplanen og litteratur om inkluderende læringsfelleskap, har vi i samråd med lærere og PP-rådgivere i prosjektet identifisert og løftet fram fire viktige kjennetegn på faglig og sosial inkludering: elevene må oppleve *trygghet, motivasjon, mestring* og *godt samspill*. Det er denne forståelsen av inkludering som ligger til grunn i modellen *Inkludering for alle*. Professor i pedagogisk psykologi ved Naturfagsenteret, Ella M.C. Idsøe, har utarbeidet et verktøy med helt konkrete beskrivelser av hvordan disse kjennetegnene på inkludering kan observeres hos elevene i læringsfelleskapet. Verktøyet brukes i alle kompetansemodulene.

Inkluderende undervisning

Hvordan legger vi til rette for at ulike elever med ulike behov og forutsetninger skal oppleve inkludering i læringsfelleskapet? I modellen *Inkludering for alle* legges det vekt på selve undervisninga – hvilke konkrete grep vi kan ta når vi planlegger og gjennomfører undervisning for at alle elevene skal oppleve trygghet, motivasjon, mestring og godt samspill innenfor læringsfelleskapet.

Innholdet i kompetansemodulene bygger på prinsipper for dybdelæring og utforskende aktiviteter. I utforskende aktiviteter får elevene tid til å tenke og finne ut hva de selv tror, og diskutere og bygge videre på hverandres tanker og ideer. Elevene får et oppdrag de skal løse eller et spørsmål de skal undersøke ved å samle og bruke informasjon. Informasjonen kan for eksempel være egne observasjoner eller det kan være informasjon fra lærer, bøker eller lignende. Et viktig prinsipp for utforskende aktiviteter er å la spørsmålene, og hvordan vi finner svar, være like viktig som svarene i seg selv (Korsager, 2018). Det å legge vekt på selve læringsprosessen, og ikke kun fasitsvaret eller sluttproduktet, går hånd i hånd med undervisning som fremmer inkludering i læringsfelleskapet (Bergkastet, Duesund & Westvig; 2021, s. 72). Bergkastet, Duesund og Westvig forklarer at læringsaktiviteter som er

utforskende og spørsmål som er åpne gir muligheter for å skape klassefelleskap der elevene er ressurser for hverandre. Det må være tid til å tenke, reflektere, diskutere ideer med hverandre og utforske hverandres svar. Denne utforskende arbeidsformen bidrar til at alle elever opplever å være verdige deltakere i klassens formelle fellesskap (Bergkastet, Duesund & Westvig; 2021, s. 72). Forskning viser at samarbeidslæring som foregår på denne måten fremmer læring og motivasjon, samtidig som det bidrar til økt sosial kompetanse og forebygging av mobbing (Van Ryzin, M.J. & Roseth, C.J., 2018; Gillies, R. M., 2016).

I kompetansemodulene løftes det fram hvordan åpne, utforskende aktiviteter legger til rette for at ulike elever kan delta på sin måte i undervisninga, for at de kan samarbeide godt og få være ressurser for hverandre. Samtidig er det ikke likegyldig hvordan læreren legger til rette for utforsking. Mange forbinder utforsking med stor grad av elevfrihet og selvstendighet – en undervisningsform som er for krevende og ustrukturert for mange elever. Det har derfor vært et viktig poeng å få fram i kompetansemodulene at utforskende arbeid ikke er synonymt med at elevene skal arbeide selvstendig og uten veiledning, og at lærerstyring og utforsking ikke er motsetninger. Tvert imot legges det i modulene vekt på lærerstyringen i utforskende arbeid: Elevene får bidra med sine tanker og erfaringer, diskutere, reflektere og gjøre valg – innenfor korte og avgrensede aktiviteter med tydelige instruksjoner, oppsummeringer og klare koblinger til fagstoffet underveis.

Kompetansemodulenes oppbygning

Alle kompetansemodulene er bygd opp på samme måte og består av tre deler. Del 1: *Samarbeid* er ei fellesøkt på cirka 1,5 time. Deltakerne prøver ut en eksempelaktivitet i elevrolle, som etterpå danner utgangspunkt for diskusjon og refleksjon. Del 2: *Utprøving* går ut på å prøve ut innhold fra del 1 med egne elever, gjerne eksempelaktiviteten, som lærerne kan tilpasse til sitt fag og sin elevgruppe. PP-rådgiver samarbeider med en av lærerne i planlegging av aktiviteten, og er med når den prøves ut. I utprøvinga bruker deltakerne verktøyet med kjennetegn på inkludering til å observere elevene og analysere og reflektere over aktiviteten. Lærere som ikke har med seg PP-rådgiver, oppfordres til å få med seg en annen lærer som kan bidra i å observere elevgruppa. Del 3: *Erfaringsdeling* er ei fellesøkt på ca. 1 time, der deltakerne deler, diskuterer og reflekterer over erfaringer fra utprøving, og

hvordan de vil bruke erfaringene fra modulen inn i egen praksis videre. I første og siste modul blir deltakerne også bedt om å reflektere over kjennetegn på inkludering i sitt eget profesjonsfellesskap. For eksempel om det oppleves trygt å dele erfaringer.

Hver modul går inn i og utforsker hvert sitt tema, med inkludering gjennom utforskende aktiviteter som rød tråd:

- Modul 1: Hva er et inkluderende læringsfellesskap og hvordan kan vi legge til rette for det i undervisninga?
- Modul 2: Hvordan kan utforskende aktiviteter gjøre undervisninga inkluderende?
- Modul 3: Hvordan kan vi ha tydelig lærerstyring i de utforskende aktivitetene, og hvordan bidrar det til inkludering?
- Modul 4: Hvordan kan samarbeid i lærerstyrte, utforskende aktiviteter føre til inkludering?

Aktivitetsbank og verktøy

I tillegg til kompetansemodulene ligger det flere ressurser for inkluderende undervisning tilgjengelig. I aktivitetsbanken ligger det ulike aktiviteter som bygger på de didaktiske prinsippene som løftes frem i modulene, og som kan tilpasses forskjellige fag og tema. I verktøykassa ligger det verktøy for å observere og reflektere over inkludering i elevgruppa og i profesjonsfellesskapet, verktøy for å bli kjent med ulike elever og for hvordan du kan møte dem på måter som bidrar til inkludering.

Utvikling og pilotering

Innholdet i modellen *Inkludering for alle* har blitt til gjennom pilotering i et nettverk med representanter fra tre skoler (både lærere og skoleledere), rådgivere og koordinatore fra SEIL og PPT i Asker kommune og Naturfagsenteret. Piloteringen har foregått over tre skoleår (fra høsten 2021 til våren 2024), med to til tre samlinger hvert semester. Samlingene har blitt ledet av Naturfagsenteret, som har lagt fram utkast til innhold i kompetansemodulene.

Deltakerne fra skole og PPT har prøvd ut, diskutert og reflektert over innholdet i fellesskap,

både på samlingene og med kolleger på egen skole. Deltakernes erfaringer, innspill og tilbakemeldinger har vært svært verdifulle, og avgjørende for hvordan modulene til slutt har blitt.

Referanser:

Bergkastet, I., Duesund, C. og Westvig, T.S. (2021). Kap. 6. Didaktiske val som fremmer fellesskap i grupper i Restad, F. og Sandsmark, J. (red.) *Mobbeforebygging i et fellesskapsperspektiv*. S. 72.

Korsager M. (2018): *Utforskende undervisning og arbeidsmåter – en introduksjon*. Naturfag 1/18, s. 82-83.

Læringsmiljøsentret, www.uis.no/nb/skole/hva-er-inkludering-i-skolen, publisert 21. sep. 2020. Sist oppdatert 1. mars 2024.

Kunnskapsdepartementet (2017). *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Fastsatt som forskrift ved kongelig resolusjon. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.

Van Ryzin, M. J., & Roseth, C. J. (2018). Cooperative learning in middle school: A means to improve peer relations and reduce victimization, bullying, and related outcomes. *Journal of educational psychology*, 110(8), 1192. doi.org/10.1037%2Fedu0000265